

STUDIO KALESİ

Fatih devrinde yaşamış ve Fatih'in Osmanlı tahtına çıkmasından itibaren 1467 senesine kadar yani on yedi senelik tarih vakıaları yazıp Fatihe takdim etmiş olan Bizans alimlerinden İmrozlu Kritovulos'un yazdığı Tarih tercümesinin 55 inci sahifesinde,¹ İstanbul'un muhasarasına başlandığı zaman İstanbul'un etrafında bulunan bazı muhkem kalelerin tahrip olunmasını Fatih'in emrettiğini ve bunlardan Terapyra ve Studio kalelerinin bizzat Fatih'in topları ile darb ve tahrip ve muhafızlarının teslimine mecbur edildiğini ve Pringipos (Büyükada) kalesinin tahrip ve zaptı için de donanmanın amiri Baltaoğlunun gönderildiğini yazmaktadır.

Terapyra ve Büyükada kalelerinin buldukları yerler malûm ise de, Studio kalesinin nerede bulunduğunu kimse yazmamıştır. Hattâ İstanbul'un fethini yazmış olan Bizans müverrihlerinden Francis² ve Dukas³ bu kaleden katiyen bahsetmiyorlar; yalnız Fatih'in İstanbul civarında bulunan muhkem kaleleri zaptettikten sonra muhasaraya başladığını yazıyorlar. Yedi cilt Yunan Millî tarihini yazan K. Papariğopoulos, beşinci cildinin 318 nci sahifesinde "Bizanslılara hariçten yardım gelmesine her ne kadar az ihtimal mevcut ise de, Fatih, İstanbul'a hâlâ merbutiyetini muhafaza edip surlar hariciinde bulunan kaleleri zapt etmeyi muvafık görerek Misivri'yi, Ahyolu'nu, Vize'yi, Ayastefanos (Yeşilköy) kalesini ve Silivriden maadâ civarda bulunan diğer kaleleri zapt etti,, demektedir.

İstanbulun fethini yazan gerek Türk ve gerek ecnebi Tarihçiler de bu Studio Kalesi hakkında malûmat vermemektedirler.

Bu kalenin nerede bulunduğunu öğrenmek, Fatih devrini senelerden beri tetkik eden benim ve benim gibi bir çoklarının merakını mucip olmuş olduğundan bu bapta araştırmalar yapmak lüzumunu gördüm şöyle ki:

İstanbul'da her ne kadar "Studio,, adında bir manastır var ise

¹ Osmanlı Tarih Encümeni Mecmuasında zeyil sureti ile basılan Kritovulos Tarihinin 55 inci sahifesinde.

² Francis, Bon basması sahife 236.

³ Dukas, Bon basması sahife 258.

de bu manastır surlar haricinde olmayıp Samatya'da Narlıkapı civarında bulunduğu ve Fatih'ten sonra gelen Sultan Bayezid'in Mirahoru Arnavut İlyas bey tarafından camiye tahvil olunarak "Mirahor mescidi,, adını aldığı malûmdur⁴.

Studio manastırının surlar dahilinde bulunması ve manastırın içinde veya civarında bir kalenin olmaması sebebi ile bu mahalle Studio kalesi denilemeyeceği aşikârdır.

İstanbul içinde ve dışında yine Studio namı ile başka bir yerin bulunduğu hakkında tarih kitaplarında bir kayda tesadüf edilmemekte olduğundan mezkûr Studio manastırı ile alâkadar olan yerleri araştırmağa başladım.

Bir kere Studio manastırı, Büyük Konstantin zamanında İstanbul'a getirilen asilzâdeler meyanında bulunan Studio adında bir zat tarafından kurulmuş ve 463 tarihinde İmparator Leon Hakelis I. zamanında Boğaziçinde Çubuklu körfezinin cenup tarafında bulunan "Akimiton,,⁵ manastırından Keşişler getirtilerek az zaman zarfında İstanbul'un en mühim manastırı haline gelmişti.

Studio manastırının en parlak devri, IX. asrın başlarında idi. İmparatoriçe İrini İstanbul'da manastırların mevcudiyetine ve ruhbanların nüfuz ve kuvvetlerine ehemmiyet veriyordu. Bu sebepten dolayı şehir haricinde bulunan Sakudinos manastırının gayet âlim ve nüfuzlu Gumenos'u olan⁶ Teodoros'u ve bunun dayısı kezalik âlim ve fadıl Platon'u alarak şehir içinde bulunan mezkûr Studio manastırına nakletti.

⁴ Hadıkat-ül-cevami cilt I. sah. 196. — Bizans tettebbüati, Paspati, sah. 350. — Skarlatos Vizandios, Konstantinopolis, cilt I, sah. 309. Atina 1851. M. Glikas sah. 463.

⁵ Akimiton, uyku uyumayan rahiplerin manastırı demektir ki, bu kabil manastırlarda gece gündüz arkası kesilmeksizin, ayin icra olunmaktadır. Bittabi rahipler münavebe ile ve bilâinkıta dinî ayin icra ederler. Bu Boğaziçindeki Akimiton manastırı, 420 tarihinde tesis edildi ve ilk açıldığında 300 keşişi mevcut idi. Bu 300 rahip altı kısma taksim olunarak münavebe ile gece gündüz dinî ayinlerde bulunurlardı. Petro Gillios bu manastırın harabelerini gördüğünü yazıyor. Bu gün üç sarnıç harabeleri olduğunu ve bunlardan birisinin üstü açık ve diğer ikisinin kapalı olduğunu Skarlatos Vizandios yazıyor. Cilt 2. sah. 219.— Y. Kedrinos cilt 2, sah. 892.

⁶ Gumenos, Manastırların reislerine verilen isimdir.

Teodoros Studitis⁷ adını alan bu âlim ve zeki rahip manastırların iç işlerini tanzim ve idare etmek için yeni bir nizamname kaleme aldı. Ve Studio manastırında seçme 700 rahiplik bir "Kinovion,"⁸ idare usulü teessüs etti. O zamana kadar kiliselerde okunan duaları ve ilâhileri daha edibane ve şairane bir hale getirdi. Eski yazma kitapları istinsah ve teksir için manastırda bir de yazıcılar mektebi tesis etti. İlmi ve dirayeti sayesinde bu manastıra da Gumenos intihap edildi. Maiyetinde bulunan ve sayısı yedi yüzü bulan müridleri (keşişleri) emirlerine karşı gelmezlerdi. Bu manastır o kadar büyük şöret aldı ki, Gumenoslarından Andonios ve Aleksios Patriklik makamına kadar çıkmışlardır⁹. İsaakios Komninos, İmparatorluktan çekildikten ve rahip silkine girdikten sonra Studio manastırında kapanmağı tercih ve bu manastırın kapıcılık vazifesini ifa etti¹⁰.

Gerek Patrikhanede ve gerek Sarayda tahaddüs eden dini mesailin halli, Studio manastırının o meselede alacağı vaziyete bağlı idi. Studio manastırının dini bir meselede vereceğı karara ve takınacağı vaziyete muhalif hareket eden, ister Patrik olsun ister İmparator olsun, başta Gumenosları olduğu halde, manastırın bütün ruhbanları hemen ayaklanırlardı. Bu sebepten dolayı Teodoros Studitis dört defa sürgüne gönderildi şöyle ki:

1. Teodoros Studitis birinci defa İmparatoriçe İrini'nin oğlu altıncı Kostantin tarafından sürgüne gönderildi. Zira, bu İmparator, meşru karısı Maria hayatta olduğu halde kilise kanunlarına muhalif olarak onu boşadı ve saray kadınlarından "Teodoti," yi sevdi ve Patrik Tarasios'u tazyik ederek bu kadınla ikinci defa evlendi¹¹.

Teodoros Studitis, bu gayri meşrû nikâhın akdine izin verdiğinden dolayı Patrik Tarasios'u protesto etti ve Patrikhâne ile

⁷ Studitis, Studio manastırına mensup demektir. Teodoros, soy adı olarak Studitis'i almış idi. Teodoros esasen İstanbul'lu idi ve 759 senesinde doğup 826 senesinde öldü.

⁸ Kinovion, usulü ile idare olunan manastırlarda bütün rahipler bir aile halinde beraber yaşarlar ve beraber yemek yerler.

⁹ Y. Kedrinos cilt 2. sah. 414, 479.

¹⁰ Y. Kedrinos cilt 2. sah. 648.

¹¹ Teofanis, Mignes, cilt 180. sah. 947 — Y. Kedrinos, cilt 2. sah. 477, 539. Leon Gramatikos, sah. 119. — Ataliotis, sah. 270.

münasebatı kesti. Teodoros, ne akrabasından olan yeni kraliçe Teodoti'nin ricalarına ne de sarayın tehditlerine kulak asmadı. Bunun üzerine İmparator Konstantin gazaba gelerek Teodoros'u dövdürdü ve sürgüne gönderdi ¹².

2. Her ne kadar İmparatoriçe İrini'nin tavassutu ile Teodoros bir müddet sonra menfasından avdet etmişse de, Patrik Tarasios'un halefi, Konstantin'in gayri meşrû nikâhını akdetmiş ve bu sebepten dolayı vazifesinden azlolunmuş olan papaz İosif'e tekrar ruhanî âyin icrasına müsaade etmiş olduğundan nâşi Teodoros yeni Patrikle de mücadeleye başladı. Esasen Manastırlar ve rahipler aleyhinde bulunan o zamanın İmparatoru Nikiforos, bundan istifade ederek Teodoros'un ve rahiplerin nüfuzlarını ve haysiyetlerini kırmak için bunu tekrar sürgüne gönderdi. Bu ikinci sürgünden Teodoros'u Mihail Rangave geri getirtti ¹³.

3. Teodoros Studitis'in üçüncü defa sürgüne gönderilmesinin sebebi ise, azizlerin ikonlarına (tasvirleri) tapanların şiddetle aleyhinde bulunan İmparator V. Leon (813)un bu babda verdiği emirleri dinlememesi, tasvirleri kıranlar aleyhine cephe alması ve Patrik Teodotos tarafından 1 Nisan 815 tarihinde toplanmış olan Sinod meclisinin, ikonların kaldırılması hakkında verdiği kararı kanunsuz bulduğunu ilân etmesidir. Fazla olarak Teodoros'un teşviki ile mutaassıb halk ve rahipler ellerinde ikonlar olduğu halde ikonlar hakkında ilâhileri terennüm ederek büyük bir nümayiş yaptılar ve İstanbul sokaklarını dolaştılar, bu suretle âdeta İmparatorun emirlerine karşı geldiler. Bunun üzerine Leon, Teodoros'u Küçük Asya'da Apolonya civarında bir yere sürgüne gönderdi ¹⁴.

4. Teodoros Studitis, İmparator Keke Mihail (Travlos) zamanında da dördüncü defa sürgüne gönderildi ¹⁵ ve 829 tarihinde menfasında öldü. • Bu dördüncü defaki sürgününde Teodoros'u ve kardeşi Teofanis'i Karta Limani (Kartal) taraflarına gönderdiler. Zira tasvirsevenlerden Patrik Metodios Burgazadasında

¹² Papariğopulos, Yunan Tarihi, cilt 3 sah. 159, 163.

¹³ Mihail Rangave, 2 Ekim 811 tarihinde birinci Mihail olarak Bizans İmparatoru olmuştur.

¹⁴ Papariğopulos, Yunan Tarihi cilt 3. sah. 213.

¹⁵ Teofanis, cilt 1. sah, 630 — Leon gramatikos sah. 119. — Nikiforos Grigoras cilt 1. sah. 171.

menfi idi. Mamafih iki mahkûm ve menfi arasında bir balıkçı vasıtası ile muhabere vaki oldu ¹⁶. Teodoros Studitis gibi mühim bir şahsiyetin dört def'a sürgün edilmesi o zamanlar için mühim vakalardan idi. Bizi alâkadar eden vaka ikinci sürgünüdür. Zira Tarihçi Teofanis'e göre ¹⁷ yukarda yazdığımız gibi esasen rahipler ve manastırlar aleyhinde bulunan İmparator Nikitoros, Studio manastırının en mühim uzuvları olan Teodoros'u ve kardeşi Selânik Baş Piskopos'u İosif'i, bunların dayıları olan eski Gumenos Platon'u sürgün etti, Studio manastırını kapattı ve rahipleri dağıttı.

İmparator bu üç elebaşığı aynı yere nefyetmedi. Bir birleri ile görüşmemeleri ve muhabere edememeleri için *her birini İstanbul'a yakın adalardan birine gönderdi* ¹⁸.

İstanbul'a yakın adalar sıra ile, Proti (Kınalı), Antigoni (Burgaz), Halki (Heybeliada), Pringipo (Büyükada) dur. Böyle olunca İmparator bu üç zatı adalara gönderirken bunlardan en mühimi ve tehlikelisi olan Teodorus'u o zaman mühkem kalesi olan Antigoni (Burgaz) ye ve diğer iki zattan Platon'u Kınalıya ve İosif'i Heybeliadaya göndermiş olması pek tabii idi.

O zamanlarda Burgazadasında bir de Manastır tesis olundu; bu manastıra verilen isim, İstanbul'da kapatılan Studio manastırının ismi idi. Studio manastırının ismi "Ayios İoannis Prodromos,, tur. Burgazadasında da tesis olunan mezkûr manastırın ismi " Ayios İoannis Prodromos ,, tur. Bundan anlaşılıyor ki İstanbul'da kapatılan Studio manastırının rahiplerinden bir kısmı Patronları olan Teodoros'un bulunduğu Burgazadasına giderek İstanbul'da kapatılmış olan kendi manastırlarını bu adada ihya ettiler ve aynı ismi verdiler. Binaenaleyh Studio manastırı ile Burgazadasındaki manastır arasında bir münasibetin mevcut

¹⁶ Yunan Ansiklopedisi, Elefterudaki, cilt 6. sah. 477. Teodoros öldükten sonra cesedi Büyükada'ya naklolunarak defnolundu, ve sonra Patrik Metodios'un zamanında kemikleri İstanbul'a getirilerek Studio Manastırında gömüldü. (Mignes cilt 99 sah. 328). Teofanis, Mignes tab'ı sah. 319, 325. — Skarlatos Vizandios, cilt 1. sah. 306, 594 ve cilt 2. sah. 294.

¹⁷ Teofanis, Mignes, cilt 108 sah. 1019. — Paparigopulos Yunan Tarihi, cilt 3. sah. 164.

¹⁸ Mignes, cilt 99 sah. 160 «Teodoros Studitis'in hayatı» hakkındaki eserde.

bulduğu tebarüz ediyor ve İmparator indinde en büyük âsi olan Teodoros'un bir müddet Burgazadasındaki kal'ede muhafaza edilmiş olduğuna şüphe bırakmıyor.

Türkler Marmara denizindeki adaları fethettikleri zaman bunları haricen ne şekilde gördülerse ona göre isim verdiler. Meselâ Piringipo adasının toprağını kırmızı gördüklerinden kızılada ve sonraları diğer adalardan daha büyük gördüklerinden Büyükaada ismini verdiler. Halki adasını haricen heybe şeklinde görmüş olduklarından bu adaya Heybeliada adını verdiler. Antigoni adasında da kale görmüş olduklarından Burgazadası (Panormum castrum) adını verdiler. Zira Rumlar kaleye Pirgos Türklerde Burgaz derlerdi. Karadeniz sahilinde bulunan Burgaz şehri veyahut Kemer Burgaz gibi. Skarlatos Vizandios, Burgazadasında o zamanlarda mevcut olan kalenin adanın neresinde olduğunu tetkik ettiği zaman, bu kalenin kalıntılarını sahile yakın ve bu günkü Rum kilisesi civarında aramak lâzım geldiğini yazıyor¹⁹.

Burgazadası'ndaki bu günkü kilisesinin Studio manastırı kilisesinin adı ile bir olduğunu yukarıda söylemiş idik. Hattâ bu klisedeki Narteksin altında ve kiliseye girerken sol tarafta İkonsevenlerden olduğundan dolayı bu adaya sürülmüş olan Patrik Metodios'un yedi sene iki hırsız ile beraber hapsolunduğu mahzen, hâlâ mevcuttur²⁰.

1859 tarihinde tersim edip bastırıldığı haritada Georges Kolman Burgazadası'ndaki kaleyi tepedeki Metamorfosis manastırının yanında gösteriyor. Bu harita Skarlatos Vizandios'un Konstantinopolis nam eserinin ikinci cildinin 287 nci sahifesine bağlıdır.

Binaenaleyh, 1. Teodoros Studiti'nin, İstanbul adalarından birisine²¹ nefyedildiğini müverrih Teofanis'in²² yazmış olması ve Papa-riğopulos'un Teofanis'e atfen Tarihine nakleylemesi. 2. Üç âsiden en kuvvetlisi ve nüfuzlusu olan Teodoros Studitis'in, kaleli adalardan birisinde muhafaza altına alınmak istenmesinin pek tabif

¹⁹ Skarlatos Vizandios cilt 2. Sah. 295 — Bizans tetebbuatı, A Dimoidis, Atina 1942, sah. 318.

²⁰ Kostantinias, 1824, Venedik, Sah. 163.

²¹ Mignes, cilt 99. sahife 160, (Teodoros Studitis'in hayatını mufassalan yazan keşiş Mihail'in eserinde yazılıdır.

²² Teofanis, Mignes, cilt 108, sah. 1019.

bulunması ve ilk üç adadan yalnız Antigoni'de (Burgazadası) kalenin mevcut olması. 3. İstanbul'daki Studio Manastırı kilisesinin ismi ile Antigoni kilisesi isminin aynı olması itibarı ile bu iki kilise arasında bir münasebetin bulunmasının inkârı kabil olmaması. 4. Teodoros Studitis gibi azizler tasvirleri lehine hareket etmiş olan Patrik Metodios'un dahi İmparator Teofilos tarafından Antigoni (Burgazada) adasında ve mezkûr kilisenin mahzeninde haps edilmiş olması. 5. Teodoros Studitis'in hapsolunduğu kaleye halk ve rahipler tarafından "Studio kal'esi," isminin verilmesinin dahi pek tabii bulunması. 6. Hammer'in de yazdığı gibi, fetih esnasında Türkler Antigoni'de kaleler görmüş olduklarından bu adaya Burgazadası adını vermiş olmalarının da o zamanlarda bu gibi hususlarda Türklerin tatbik ettikleri âdete uygun oluşunu gözönünde tutarak Kritovulos'un Tarih kitabında yazdığı *Studio Kalesi*'nin Burgazadası'ndaki kale olduğu kanaatine vardım.

VI. MIRMİROĞLU
